

‘Ànimes batudes’: més que una novel·la històrica sobre la guerra civil

CONXITA MIR,
PROFESSORA DE LA
UNIVERSITAT DE LLEIDA

El passat 19 de març es va presentar a l'Institut d'Estudis Ilerdencs el darrer llibre de Jaume Barrull Pelegrí, *Ànimes batudes*. Un títol ben trobat per aquest professor de la Universitat de Lleida que s'estrena com a novel·lista, després d'una llarga trajectòria com a historiador. Tot just una setmana després, l'escriptora Laura Freixas publicava a *La Vanguardia* "La guerra civil como moda", un curt article d'opinió amb un títol manllevat de l'assaig recentment publicat per David Becerra Mayor, *La Guerra Civil como moda literaria*. Confessava les seves prevencions front les novel·les i pel·lícules històriques, per la tendència a convertir el passat en una mena d'univers exòtic, a la manera deia, de parc temàtic "limpito, ordenadito, inofensivo", i feia seus els arguments de l'autor que l'havia inspirat a l'hora de designar la novel·la sobre de la guerra civil espanyola com un subgènere local de la novel·la històrica. Sintetitzant, la dèria per mirar vers el passat guerracivilista espanyol s'ha de considerar, sostenia, com fruit de la ideologia postmoderna, en la qual la confluència del capitalisme i la democràcia haurien propiciat la creació del millor dels mons possibles.

Això explicaria, ni més ni menys, la necessitat de cercar en el passat conflictiu més proper les emocions que permetrien sortejar un present avorrit i insípid. L'autora remarcava, acudint sempre a Becerra, que a desgrat de l'èxit assolit recentment per algunes d'aquestes novel·les històriques, la major part de les recreacions d'aquest passat havien estat escrites sense entendre'l, sense saber copsar que la guerra va ser un enfrontament polític, ideològic i de classe i no el que habitualment se'ns ofereix, "meras historias individuales o reflejo de las eternas pasiones del ser humano". De tal manera que, sempre segons Laura Freixas, avui serien escassos els escriptors que, mostrant-se participants de la dimensió ideològica de la literatura, ofereixen, a partir d'una mirada sobre el passat, referents que ajudin a entendre els conflictes i dilemes del present.

Cadascú podrà prendre lliurement i segons el seu bon sentit aquestes consideracions, però en el cas de la novel·la "Ànimes batudes" de Jaume Barrull el primer que cal remarcar és que l'eix central del relat són els conflictes d'indole diversa que es van lliurar en cadascun dels pobles d'Espanya durant els anys de guerra civil i revolució. Hi ha un fil conductor que

comença amb el cop d'Estat contra la legalitat republicana, veritable desencadenant de les confrontacions que el país va viure entre 1936 i 1939, escrupolosament desenvolupat per tal de fer comprensibles uns esdeveniments crucials de la nostra història. Ficció i realitat s'entrelliguen magistralment en una novel·la històrica que pren com escenari les terres del ponent català, ubicant la trama a la ciutat de Lleida i a un poble imaginari de la plana regada pel canal d'Urgell, Sant Bernat de Riucorb, contrastats en un model interpretatiu d'un moment històric en què la concreció dels ideals dels bàndols enfrontats es posà al resguard de la violència més descarnada.

Resulta innegable la capacitat de Jaume Barrull per harmonitzar fets històrics, protagonistes reals i personatges inventats, en un tot global construït entre experiències vitals i fets històrics. Per les planes del llibre van desfilar desenes de personatges i entitats sàviament entrelligats en una precisa xarxa social, començada formalment a teixir el 16 de juliol del 1936, dia de la verge del Carme. De fet, però, l'autor ens remet més enrere en el temps, doncs la pregunta de partida que es formula així ho mana. Es demana, tot just començar, sobre el perquè de les dificultats reiterades a l'hora de trencar el mur de silenci erigit entre les ànimes batudes, colpejades, per la guerra i la revolució, que a desgrat del pas dels anys no han trobar encara una manera d'entendre's. "Els que els uns volen callar –diu– és justament el que més interessa recordar als altres". I partint d'aquesta reflexió situa l'acció a l'entorn de l'encontre, diferit més de quatre dècades, de dues dones amb experiències vitals oposades. A partir d'aquí es va recreant un temps on les múltiples històries posades en joc transcorren minuciosament.

Al llibre s'hi recrea pràcticament tot: la divisió social d'abans de la guerra, la mesquinesa dels rics, l'exaltació dels pobres sumits des de sempre a una vida de misèria i explotació, les actituds i comportaments mostrades per tots els estrats socials, de l'Església als faistes, passant per falangistes, carlistes, republicans, pumistes, cenetistes, idealistes revolucionaris barrejats amb algun truà sense escrúpols. Un cúmul d'històries creuades d'homes i dones, joves, nens, centres, cafès, col·lectivitats, comitès, patrulles de control, tribunals populars, amics que s'ajuden i parelles enamorades que apareixen al llarg del relat on es retraten les múltiples

cares de la condició humana. L'autor, però, no abandona mai la tendresa amb què tracta els seus personatges, com així li permet fer-ho el seu profund coneixement de la història del moment en què s'emmarca l'acció, cosa que el porta a no deixar mai de banda la contingència, les circumstàncies que provocaren tan diversos comportaments. Potser per això mateix hom acaba familiaritzant-se amb la major part dels protagonistes que apareixen en un llibre que enganxa per la trama, el llenguatge i el ritme en què ha estat escrit. Sens dubte, l'haver posat nom –real o fictici– a tots i cadascun d'aquests protagonistes és un dels encerts de l'obra. Ajuda al lector a construir una representació pròpia dels prototipus imaginats, així com dels motius que van moure tothom a actuar d'una determinada manera en el marc d'un procés bèl·lic i revolucionari que abunda en les causes profundes de la divisió social, de les seves conseqüències i del desenllaç a què tot plegat va conduir.

Segurament algú no deixarà de trobar-hi algun repèl, com no podia ser d'una altra manera en obres d'aquesta envergadura, però estic ben certa que tothom que s'endinsa en l'obra, a banda del plaer de la lectura, descobrirà referents valuosos on ressituar records familiars, explicacions a voltes mal lligades, que van molt més enllà dels tòpics comuns, així com elements per entendre millor algunes reaccions de gent cansada de guerra i acovardida pel curs que prengué la revolució, sense obviar els remordiments dels que vivien en mig de tanta mort, al front i a la rereguarda, la manera com es varen fondre tantes il·lusions i esperances o com va desaparèixer el record de l'existència d'un vell món liberal, i de tants republicans que abandonaren el país sense retornar mai més, escapçant amb la seva absència la reconstrucció de la col·lectivitat que l'havia vist néixer.

Una societat que tot i romandre esquerdada per les pèrdues patides continua endavant, com bé es representa a l'obra, a través del naixement d'un infant de pares singulars, imatge amb què es clou la recreació d'un univers particular que invita a seguir rumiant, com porta fent l'autor des de fa tants anys, a través de les seves investigacions, que a la fi han estat la base que li ha permès passar amb encert del saber historiogràfic a la ficció documentada, tot construint una novel·la magnífica, la lectura de la qual recomano vivament.